

עלון המשפט

ביה"ד "נתיבות חיים" שע"י מוסדות מענה שמחה י-ם בנשיאות הגאון הרב נפתלי נוסבוים שליט"א פנים מאירות 1 י-ם טל: 02-5023637/55

גלין חודש סיון ה'תשע"ג | 54

תוכן העניינים:

א | פסקי דינים – שדכנות - חלק ב'

ב | סמכות ועד השכונה לשמור על צביונה התורני

בית הוראה לענייני ממונות "נתיבות חיים"

שע"י כולל חושן משפט אוהל יוסף

בית ההוראה מיועד לביור עניינים הקשורים לדיני ממונות, ניתן להתייעץ עם חברי בית הדין "נתיבות חיים" בענייני ממונות, וכן ניתן לקבל סיוע בעריכת חוזים צוואות וכדו' ללא צורך בקביעת תור. ניתן לקבל תשובות גם באידיש, באנגלית ובצרפתית.

בית ההוראה פתוח בימים א - ה בין השעות 13:40-15:30

וביום ו' עם הגר"נ נוסבוים בין השעות 11:00-13:00

ניתן לפנות בשעות אלו גם בטלפון:

02-502-3637

או כל היום בפקס: 02-502-3655

דוא"ל: beisdin@neto.net.il

כמו"כ ניתן לקבוע תור לדיונים בביה"ד "נתיבות חיים"

בפל': 052-7642-346

(בין השעות 8:00-6:30 בערב)

הדיונים נערכים בשפות עברית, אנגלית ואידיש. ההרכבים בבית הדין הם בראשות הדיינים דלהלן:

יום א'

הגאון הרב יצחק שובקס שליט"א

יום ב'

הגאון הרב נפתלי נוסבוים שליט"א

יום ג'

הגאון הרב יוסף פליישמן שליט"א

(ניתן להזמין דיונים גם באנגלית)

יום ד'

הגאון הרב אברהם דרבנדיקר שליט"א

יום ה'

הגאון הרב יעקב פרבשטיין שליט"א

הרב יוסף פליישמן שליט"א

פסקי דינים – שדכנות - חלק ב

1. החיוב לשלם דמי שדכנות מוטל על שני הצדדים בשידוך, וכל אחד מהצדדים צריך לשלם לשדכן שעבד בשבילו. ולכן, במקרה ששני הצדדים נעזרו באותו שדכן, כל צד צריך לשלם לשדכן על מה שעבד בשבילו. ואם שני שדכנים עבדו יחד עבור שידוך אחד, אחד מצד החתן ואחד מצד הכלה, כל צד צריך לשלם לשדכן שעבד בעבורו.¹

2. בזמננו, מי שמציע את השידוך נקרא 'מתחיל'², ולכן במקרה ששנים מסכמים ביניהם ששדכן אחד יציע שם של בחורה לצד החתן, ושדכן אחר יציע את הבחור לצד הכלה, הגם שפעולת כל אחד היא לטובת שני הצדדים, המציע את הבחור לצד הכלה יגבה שכרו מצד הכלה, כיון שהוא הציע להם את הבחור, והמציע את הבחורה לצד החתן יקבל שכרו מצד החתן.³

1 דין זה פשוט, שאפשר לחלק את השכר שמגיע למתחיל בין שני שדכנים, אם שניהם עבדו יחד, מהטעם שכתבנו למעלה, וכן הוא בפתחי תשובה (חו"מ קפה ס"ק ג) "ועיין בתשובת שב יעקב [חו"מ] סי' י"ג וכו' ואם היה מתחיל רק אצל צד אחד, יש לו החצי, היינו חלק ששית". וכן הוא בתקנת פראג (סעיף ד) "מתחיל מצד אחד יגיע חלק משדכנות". וכן הוא בשאר סדרות כמו שרואים מעשים בכל יום, וכן מבואר במשפט שלום (קפה, קונטרס אחרון ח). ולגבי האמצעי, כתבו בתקנת פראג "אבל האמצעים צריכים להיות משני הצדדים", אמנם נראה שבאופן שהבאנו למעלה נהוג שיחולק גם חלקו של האמצעי, כיון שהשדכן הזה הוא עובד רגיל של הצד שהוא מייצג, משא"כ בפראג שמיירי באנשים שעבדו ביחד אבל לא ייצגו צדדים שונים, וכן חילק בשו"ת בצל החכמה (ג, י) את כל דמי השדכנות בין שני שדכנים.

2 אמנם בפתחי תשובה (אהע"ז נ, טז) הביא ספר תפארת ישראל בשם ספר חוקי דרך, שבזמן של ועד ד' ארצות לא היתה ההצעה לבדה נחשבת כהתחלת השידוך, אלא "אינו כשדכן רק בדיבר מסך הנדן". וכן מביא בפתחי תשובה חו"מ (קפה, ג) בשם העטרת צבי ס"ק י"ז שכתב, "מצאתי כתוב בפנקס ארצות, דהמתחיל והגומר יחולקו ביניהם בשוה, והמתחיל לא נקרא אלא מי שאמר כמה אתה נותן [פירוש שדיבר אודות נתינות]". אמנם בשו"ת בצל החכמה (ג, י) הוכיח שגם בזמננו לא היה המתחיל צריך להגיע להסכם על גודל הנדוניה, "אלא כל שדיבר אודות נתינת הנדן שפיר הויה ליה שדכן". ובמשפט שלום (קפה, ח משמרת שלום) פסק שגם מה שנאמר בתקנת ועד הארצות שהמתחיל צריך לדבר אודות הממונות כדי שגיע לו שכר, היינו רק בשידוך שהיה ידוע לצדדים בלאו הכי, ולכן אם אינו מדבר אודות הממונות, לא עשה מספיק כדי לחייבם לשלם לו, אבל כשבלעדיו לא ידעו כלל מהשידוך, לכו"ע מגיע לו שכר בגלל ההצעה עצמה, והביאו דבריו ופסק כן ההליכות ישראל (סימן ל ד"ה והנה בדמי). וכן הוא המונה, כי היום הרבה פעמים המציע אינו אחראי כלל על ענין הנדוניה, וממילא פשוט שמה שלא דיבר מענין זה אינו מונע אותו מלקבל דמי שדכנות בתור מתחיל. וכן כתב ערוך השולחן חו"מ (קפה, יב), "המתחיל, כיון שהוא הציע העניין ראוי לבא על שכרו ג"כ. ומתחיל נקרא מי שהציע השידוך או העסק באופן שקודם הצעתו לא עלה ע"ד הצדדים להתקשר, ואז אף אם לא עסק בהפרטים נקרא מתחיל". וגם בזמנים קודמים מצינו בשו"ת שב יעקב (חו"מ יג) שכתב "אותו המתחיל היה הממציא לשידוך הנ"ל, שעל ידי המתחיל נתגלה הדבר". וכן בשו"ת ר' טיאה ווייל (בנו של הקרבן נתנאל, חו"מ, ט) פשוט לו שהמתחיל מקבל שכרו בגלל שהוא זה שהמציא את השידוך, שכתב ש'המתחיל' "הלא הוא הממציא הראשון", וכן פסק בשו"ת בצל החכמה (ג, י) אחר שהביא המקורות האלו. וכן הביא הוישב משה (א, מ) הוכחות שתקנת ד' הארצות לא נתקבלו גם בזמננו בכל המקומות.

3 דין זה שייך אפילו אם שני השדכנים אינם חלוקים בכך שכל אחד מייצג את אחד הצדדים, כאופן שהתבאר בדין 1, אלא שנהגו כן ביניהם מטעם אחר, מכל מקום הם מתחלקים בדמי המתחיל, כיון שהתשלום שהמתחיל מקבל הוא בגלל הבאת המידע. היסוד הזה שמה שהמתחיל מקבל שכר הוא עבור הבאת מידע מוכח ממה שפסק בשו"ת ר' ידידיה טיאה ווייל (ט, יא), והוא לקמן דין 3 אם ראובן ביקש משדכן שישדך לו את בת לוי, השדכן יקבל חלק המתחיל רק מלוי ולא מראובן, והיינו כיון שהוא סובר שהצד שצריך לשלם הוא הצד שקיבל את המידע, כמו בתיווך בתים, ולכן הצד ששלח את השדכן ולא קיבל ממנו כל מידע, לא יצטרך לשלם. וכן מבואר בשו"ת בצל החכמה (ג, י), שנקט שזה שהציע את השידוך לצד מסויים מקבל מהם את התשלום שמגיע למתחיל. וכן נראה הפשטות של שו"ת חוט השני שנביא בהערה לקמן, אמנם קשה, כי לכאורה מבואר בפוסקים אחרים בהיפך מזה, בשו"ת פנים מאירות (ב, סג) כתב "בנ"ד שהחתן היה דר במקום הזול והכלה במקום היוקר, והשדכן היה דר ג"כ במקום הזול, וא"כ עשה להכלה פעולה טובה במקום הזול ולהחתן עשה פעולה במקום היוקר". וכן באגרות משה «המשך בעמוד הבא»

3. ולכן, אם אחד מהצדדים ביקש מהשדכן שיציע את בנו או בתו לצד השני, יש לשדכן דין 'מתחיל' רק לגבי הצד השני, ואילו הצד הראשון פטור מלשלם את הסכום שנהוג לשלם למתחיל⁴. וכן אם גוי הציע את השידוך לאחד מן הצדדים, כיון שלא צריכים לשלם לגוי את שכר המתחיל, אותו צד נפטר לגמרי משכר המתחיל, ואינו צריך לשלם זאת לשדכן שהמשיך את השידוך⁵.

4. אם שדכן אחד עבד עבור שני הצדדים, ושניהם צריכים לשלם לו, אך צד אחד לא שילם את דמי השדכנות שמוטל עליו לשלם, יש פוסקים הסוברים שהצד השני צריך לשלם הכל, כיון שכל צד נעשה ערב עבור המחותרן שלו⁶, אך דעת הרבה פוסקים שהצד השני אינו מחוייב לשלם

(חו"מ ב, נז) כתב "דמה שהיה צריך לדבר עם הכלה והוריה היתה עבודתו במקום היוקר ומה שהיה צריך לדבר עם החתן והוריו היתה עבודתו במקום הזול, היה נראה לענ"ד דצד הכלה צריך לשלם בעד החצי שעליה כמקום הזול, שהרי העבודה והפעולה עבורה שהיה לו בדבורו עם החתן והוריו היה במקום הזול, וצד החתן צריך לשלם בעד החצי שעליו כמקום היוקר, דהעבודה והפעולה עבורו שהיה לו בדבור עם הכלה והוריה היה במקום היוקר". ומבואר בדבריהם שהעבודה של החתן היא במקום של הכלה, ולא חילקו כלל בין מתחיל לבין אמצעי וגומר, ומשמע שכשמציעים שם של בחור לצד הכלה נחשב השדכן כעובד עבור החתן וכו'. ואף אם נחלק בדוחק בין שדכן אחד לבין שני שדכנים, עדיין יהיה קשה, כיון שבשו"ת רי"ט וייל מדובר בשדכן אחד. ומצינו דבר מיוחד בהליכות ישראל (לא, ד"ה אבל אין), שם דן באופן שהשדכן הציע לצד הכלה שמו של בחור מסוים, ואבי הכלה עצמו ניגש לאבי החתן וסיימו ביניהם את השידוך, וחייב את אבי החתן לשלם לשדכן, הגם שלא היה כל קשר בין השדכן לבין אבי החתן, וטעמו הוא כיון ש"השדכן עשה לצד החתן את הטובה הזאת בזה שהציע לצד הכלה את בנו". זה נראה הפוך ממש"כ בשו"ת ר' ידידיה טיאה וייל הנ"ל, שלדבריו לא יצטרך צד החתן לשלם כלום לשדכן, שהרי לא הציע לו כל שם. וגם יוצא מדבריו שיש שני מחייבים לשלם לשדכן א' בגלל שהביא לו אינפורמציה כי זה הסיבה שחייב אבי הכלה לשלם וב' לשלם עבור מה שמשווק, וזה דבר שחידש מעצמו ומסברתו, שכל מי שמיטיב בדרך כל שהיא, מגיע לו תשלום, והיות שהצעת השדכן גרמה לכל השידוך, ולא היה שדכן נוסף בכל התהליך [מאחר שאבי הכלה עצמו אינו נחשב שדכן ואינו ראוי לקבל דמי שדכנות], לכן כל הדמים שרגילים לשלם עבור שדכנות הולכים לשדכן היחיד שגרם לכל השידוך, ואין דבריו מוכרחים כיון שרק במה שנהוג לקבל תשלום עבורו מגיע לו כסף, ואם לא משלמים עבור מה שמשווקים את שם בנו, אם כן גם בזמן שאין עוד שדכן לא יצטרך לשלם לזה שהביא את שם בנו לצד השני. אמנם הגם שאין הכרח לומר כדבריו, לכאורה סברתו היא הסברא המבוארת בערך שי המובא לקמן (הערה 8) וז"ל "וא"כ כשממציא השידוך לכל אחד עושה פעולה לו ולמחותנו ביחד", אלא דהערך שי ס"ל דאף חשיבי ערבים זל"ז ובזה חלקו עליו.

והגם שבפשוטו הפנים מאירות ואג"מ יחלקו על מה שכתבנו בפנים, היות שלא דברו על השאלה הזאת בפירושו סתמנו בפנים כשו"ת ר' טיאה וייל, ובצל החכמה שדנו בשאלה הזאת בפירושו, ובפרט שכן מורה הפשטות של החוט השני.

4 כן פסק בשו"ת ר' טיאה וייל (שם ס"ק יא). ועיין מש"כ בהערה הקודמת שהליכות ישראל לכאורה יחלוק על דין זה, ושלא נראה דבריו.

5 גם זה שם (ס"ק יב). והוא נקט אופן זה כגון שאחרי שהגוי הציע את השידוך בא שדכן יהודי והציע את אותו שידוך, והצדדים אמרו לשדכן שהם רוצים שהוא ינהל את השידוך ולא הגוי המציע, ועכשיו נשאלת השאלה מי ירויח את החלק של הגוי, האם נאמר שהשדכן יטען שכל דמי השדכנות מגיעים לו, וכל זמן שאין מי שמגרע את חלקו, כיון שאין משלמים לגוי, הוא מקבל הכל. או שנאמר שהמחותנים מרויחים את חלק הגוי. והכריע שהמחותנים מרויחים, והוכיח כן מחו"מ סימן קצד. ולענ"ד הוא פשוט כן כיון שכל חלק מהשידוך הוא עבודה בפני עצמה, ועבור כל פעולה משלמים בפני עצמה, וממילא אין סיבה לשלם לשדכן עבור חלקו של המתחיל אם בפועל לא היה מתחיל.

6 כן היא דעת הערך שי (אהע"ז נ, ז), ובתחילה הוכיח ממש"כ הפמ"א שהבאנו לעיל בהערה 2, שסובר שכל שדכן עובד בשביל הצד ששלחו ללכת לשני, ונחשב שעובד עבור כל צד בנפרד ואין מחשיבים את הצדדים כשותפים. אמנם אח"כ הוכיח מכמה הנהגות שהנהיגו חכמי הדורות שהשדכן עובד

את חלקו של הצד האחר⁷, ומכל מקום כתבו שנכון שישלם קצת יותר מחלקו, כדי לפייס דעתו של השדכן, אך צ"ע אם יש סיבה לנהוג כן בזה"ז⁸.

5. באופן שהתעסקו בשידוך כמה שדכנים, הסכום שכל צד צריך לשלם אינו תלוי באופן חלוקת התשלום בין השדכנים, כיון שהסכום הכללי קבוע על ידי המנהג, וסכום זה נשאר אף כשכמה בני אדם התעסקו בשידוך אחד. ולכן, אם יש דין ודברים בין השדכנים כמה מגיע לכל אחד, צריכים הצדדים⁹ להפקיד את כל הסכום בבית הדין או אצל שלישי¹⁰, ואם הדין ודברים תלוי באופן פעולתו של כל אחד,

עבור שניהם כאילו שניהם שותפים, ודלא כהפנים מאירות, מטעם שכל דבר שעושה לקרב הצדדים הוא טובה לשניהם. לדוגמא, היה נהוג שהיו משלמים יותר אם החתן והכלה היו גרים רחוק זה מזו, וזה היה נהוג אפילו אם השדכן בעצמו גר קרוב לאחד הצדדים ורחוק מהשני. ולכאורה, בשלמא הצד הגר קרוב לשדכן ישלם יותר כיון שבשבילו הוצרך השדכן לנסוע למקום רחוק, אבל הצד הגר רחוק, שעבורו לא הוצרך השדכן לנסוע למקום רחוק, מדוע ישלם יותר. אלא מוכח שהבינו חכמי הדורות שהמחותנים נחשבים כשותפים בענין זה. וכן הוכיח ממה שהיה נהוג ששני הצדדים משלמים לפי גובה הנדוניה, ולא אמרו שרק צד החתן שעבורו השיג השדכן את הנדוניה הגדולה יצטרך לשלם עבור שדכנות סך יותר גדול ולכן דעתו שהשני צדדים הם שותפים [ודין שותפות עדיפא משנים שלוו כאחד, כמבואר במהרי"ט חו"מ סימן קון], ולכן אם אחד הצדדים אינו משלם, צריך השני להשלים את חלקו, כמו שנים שקבלו בשותפות. והגם שהנהגות אלו [שמהם הוכיח הערך ש"י את דבריו] אינם נוהגות בזמנינו, מכל מקום מסתבר שהדין לא ישתנה.

7 כן כתב בשו"ת בית יצחק (אהע"ז א, קטו), והביאו דבריו ופסקו כמותו הפת"ח (שכירות יד, הערה ג) וההליכות ישראל (סימן כ). ולדבריהם אין אומרים שאחד ערב עבור השני, כמו שאומרים בשנים שלוו (חו"מ עז). וטעמו, דהגם שהוא סובר שזה דומה לאחד שהפקיד אצל שנים, שמבואר בסימן עז שאחד ערב עבור השני, שם הטעם הוא מחמת שכך דעתם, אבל כאן במחותנים, מסתמא לא נכנסו הצדדים אדעתא דהכי להיות ערבים זה לזה, וז"ל "מעיקרא לא נכנסו הצדדים אדעתא שיהיה אחד ערב בעד השני". ולכאורה היה נראה שדין זה יהיה תלוי באופן שבו נעשה השידוך, אם שני הצדדים פנו יחד לשדכן וביקשו שיטפל בחלק מהשידוך, נראה שלגבי התשלום שנובע מאותו חלק מסוים, הם ערבים זה לזה, כיון ששניהם שכרוהו ביחד, ובזה אין סיבה לומר שדעתם שונה משאר דבר ששנים נכנסים לעסקא ביחד, ואולי אפילו הם שותפים ויהיה דינם לכו"ע כמו הערך שי הנ"ל [ולא מסתבר לומר שאינם ערבים כיון שדעתם להיות כמו שאר מחותנים, כיון שהם התנהגו באופן שונה ממחותנים רגילים]. אבל במצב הרגיל שבו השדכן פונה לכל צד בנפרד, או באופן שרק אחד הצדדים פנה אליו, אין השני נעשה ערב עבורו, ובזה שייכת טענת הבית יצחק, ודין זה דומה למה שכתב הש"ך (חו"מ עז, ב) גבי מלוה ע"פ, שרק אם ניכר מתוך הענין שלקחו המעות בשותפות נעשים ערבים זל"ז, שמדין זה מוכח שיעיקר הערבות תלויה בהנהגת שותפות, ואם הם אכן נוהגים כשותפים, הרי הם מוכנים להיות ערבים זל"ז.

8 כן כתב הבית יצחק (שם). והטעם לומר שזה היה רק בזמניהם, כיון שמבואר בדבריו ש"המנהג שצד הגדולה מפייסים לשדכנים לתת יותר מהחוב כדי להפיק דעתם", והיינו כיון שאצלם אם צד אחד נתן נדוניה גדולה, היו שני הצדדים צריכים לשלם אחוז מסוים מדמי הנדוניה, ויצא שאותו שנתן נדוניה גדולה גרם לצד השני, שנתן נדוניה קטנה, לשלם דמי שדכנות גבוהים, ולכן אם לצד השני לא היתה יכולת לשלם, שילם הצד האחר יותר, כיון שהוא גרם לחיוב זה. וממילא בזמנינו שאין שייכות בין שני החיובים, לא שייך טעמו של הבית יצחק לחייב את אחד הצדדים להוסיף ולפייס מחמת הצד שלא שילם.

9 כתבנו שצריכים לעשות כן, כיון שאם לא כן יתכן שיעבור המחותרן על 'בל תלין' אם השדכן יתבע אותו, משא"כ אם ישלם את הכסף אינו עובר, כמבואר בהערה הבאה, ואפילו אם השדכן לא יתבע אותו, מכל מקום ירויח שיקיים עי"ז מצות ביומו תתן שכרו ויש הסוברים שיש חיוב לשלם גם בלי תביעה. (עיין דברי חיים יו"ד ב, יא)

10 הגם שבתקנת ועד הארצות נקטו שיש להפקיד בבי"ד, כמש"כ בהערה הבאה, מכל מקום הוא הדין אם יפקיד ביד שלישי, ואופן זה יותר מעשי בדרך כלל, כיון שיש הרבה בתי דינים ואין "בית דין של העיר" ברוב המקומות,

« המשך בעמוד הבא »

והצדדים הם עדים כשרים, יהיו נאמנים להעיד בבית דין מה באמת פעל כל אחד מהמעורבים בקידום השידוך, כיון שלאחר הפקדת הכסף אינם נחשבים 'נוגעים' בדבר, ובית הדין יחליט על סמך דבריהם, כמה לתת לכל אחד מהשדכנים.¹¹

כמו שהיה פעם. והטעם ששליש שווה לבית דין הוא כיון שישנם שתי סיבות להפקיד ביד ב"ד, ושתיהן מתקיימות גם כשמפקיד אצל שלישי. טעם אחד הוא שלא יהיה למחותן נגיעות אם ירצה להעיד בב"ד, וזה נעשה גם אם יתן את הכסף ביד שלישי עם הוראות לתת אותו למי שיפסקו לו בית דין. והסיבה השניה מוזכרת בכסף הקדשים (קפה, י), כדי שלא יעבור על בל תלין, וזה מתקיים גם אם יתנו ביד שלישי, כיון שזהו כמו המחזה אצל שולחני, שאינו עובר על בל תלין, כי אין 'פעולת שכיר אתך', כמבואר במשנה (ב"מ קיא, א). וכן משמע מדברי העה"ש (ח"מ קפה, יב) "הוצדדים כשהשלישו השדכנות או הסרסרות כשרים להעיד", ולא כתב שיש להשליש דוקא בב"ד.

11 כן הביא הפתחי תשובה (ח"מ קפה, ג) בשם עטרת צבי ס"ק י"ז, שכתב שמצא כתוב בפנקס ד' ארצות ש"הבעלים יניחו השדכנות בבית דין, ואחר כך נאמנים לומר מי המתחיל ומי האמצעי ומי הגומר, ויגידו בחרם, ואם אחד מהם קרוב או פסול, יגיד צד השני, ואם שני הצדדים הם פסולים, אין נאמנים אלא בשבועה" וכן הביא הכסף קדשים (קפה, י) מהחוקי דרך שכן תקנו הועד ד' ארצות. וכ"כ הערוך השלחן (קפה, יב) "הוצדדים כשהשלישו השדכנות או הסרסרות כשרים להעיד מי היה המתחיל ומי הגומר וכיוצא בזה, שאין נוגעים בעדות, אם לא שאחד מהשדכנים הוא קרוב ופסול לעדות מצד קורבתו". אמנם בשו"ת הליכות ישראל (ס"ק כא) חולק וסובר שהמחותנים לעולם לא יהיו נאמנים להעיד אפילו אחרי שיתנו את דמי השדכנות לב"ד, וטעמו משום שהמחותנים חייבים שבועת היסת לשדכן, כיון שאם השדכן תובע מהמחותן סכום מסויים, והמחותן משיב שאינו חייב לך את הסכום הזה אלא אני חייב את הסכום לשדכן אחר, המחותן חייב לישבע שבועת היסת, כמבואר בש"ך (נו, ה), ואם אדם חייב שבועת היסת אינו יכול לפטור את עצמו מהשבועה ע"י שיתן את הסכום לב"ד, ויתן לב"ד להכריע, והוא יעיד, כמבואר בהא דשנים שהפקידו אצל אחד, זה מנה וזה מאתיים בכרך אחד, והנפקד אינו זוכר מי נתן לו את המאתיים, שהדין הוא שכל אחד מקבל מאה והמנה השלישית היא מונה, ופסק הש"ך ס"ק י (בטעות כתוב שם ח), שאפילו אם הנפקד נותן את המנה השלישי לב"ד, עדיין הוא חייב שבועת היסת לאותו שתובע מאתיים, כמו כל אחד שתובעו שהוא חייב לו כסף והנתבע אומר שאינו יודע. וממילא כאן ג"כ, אפילו אם יתן את כל דמי השדכנות לבית דין לא יוכל להעיד. והיות שמוטל שבועה על המחותנים אינם יכולים להעיד כיון שעד הצריך שבועה אינו עד כמבואר בקידושיין (מג, ב). ומכאן זה חלק עליהם ופסק שאמנם אפשר להשאיר את הכסף בב"ד, וב"ד יכריע, אבל המחותן לא יהיה נאמן כעד. ובאמת כבר קדמו בקושיא זו בנחל יצחק (נו, א ענף ד ד"ה ועפ"ז) וכתב דה"נ מצד הדין המחותן לא אמור להיות נאמן, אלא שהועד ד' ארצות תקנו להאמין המחותן כי בדרך כלל רק המחותן יודע לכן תקנו שיהיה נאמן, בדומה לתקנה שמאמינים לנשים להעיד על דברים שאירעו בעזרת נשים כמבואר בח"מ (לה, יד). ובזה הסביר ג"כ מדוע כתבו שהמחותן נאמן רק בקבלת חרם, והיינו משום שמעיקר הדין לא היה אמור להיות נאמן כלל, ולכן כשהאמינוהו הטילו עליו חרם אם ישקר.

והנה הקשו האחרונים על הש"ך (נו, ה) קושיא דומה בנידון של הגמ' (ב"ב כט, א), שאם שני בנ"א שכרו בית, ועדיין לא שילמו את דמי השכירות, נאמנים להעיד מי המחזק בבית כדי שיהיה לו חזקת ג' שנים, וקשה, שהרי המשכיר תובע מהם את דמי שכירות, ולפי הש"ך מי שלפי דבריהם אינו בעל הבית יש לו תביעה עליהם ויצטרכו לישבע, וכיון שהם עדים הצריכים שבועה, היאך הם נאמנים? השער משפט (קמ, ז) מתרץ שלגבי שכירות הדין ודברים הוא בין המשכירים, ואין להם תביעה על השוכרים, ולכן אין עליהם שבועה. ולפי זה יש לפסוק בשדכן שאם השדכן תובע את המחותן, לא יוכל המחותן אח"כ להעיד כיון שהוא חייב שבועה כניתבע, אבל אם השדכנים מתדיינים בינם לבין עצמם, יוכל המחותן להעיד כיון שאינו נתבע ואינו חייב שבועה. אך כתב השער משפט שהתירוץ הזה דחוק. עוד תירץ השער משפט, וסבר שהתירוץ הזה הוא העיקר, שאפשר לומר 'פלגינן', כיון שהשוכר דינו כבעל דבר ולא כעד, ולפי תירוץ זה תמיד המחותנים יהיו נאמנים, כי הגם שבנוגע לחיובים שלהם לא יהיו המחותנים נאמנים כיון שהם בעלי דבר, אבל לענין מה שנוגע לשדכנים, לומר כמה יקבל כאו"א, יהיו נאמנים כמש"כ הרא"ש (מכות א, יג)

6. שדכן שלא הציע את השידוך לבחור או לבחורה עצמם, אלא למי שאחראי ומטפל בשידוכים שלהם, כגון להורים או קרוב משפחה אחר האחראי עליהם, והלה הציע זאת לבחור או הבחורה בעצמם, נחשב השדכן כ'מתחיל', כיון שההורים או הקרובים הללו אינם נחשבים כ'שדכנים' לענין זה.¹² ולכן, המציע שידוך לאב עבור בתו, או למנהל

בשם הראב"ד שאומרים פלגינן בפסול של בעל דבר [ועיין בחידושי הגרנט" ס' קעג שחלק על השער משפט בזה]. אמנם, לפי התירוץ של הנתבות (נו, ד) היה נראה לכאורה שלא יהיה מתורץ כי המילואי משפט פירש שהנתבות מחלק שבבתים עיקר הנידון הוא הבעלות של הבית ולא החיוב של השוכרים לשלם לכן הם יכולים להעיד, משא"כ בשליש, שהשליש אומר לתובע שלא מגיע לו הכסף כיון שמגיע לשני, חל עליו שבועה כיון שתובעים ממנו ממון, ואם כן במקרה שלנו שהתביעה של השדכנים היא על דמי השדכנות שמוטל על המחותן לשלם, לכן היה נראה שלא יוכל המחותן להעיד. והיה נראה שאולי ניתן לתרץ שבמקרה של השדכנים גם לפי הנתבות המחותנים יכולים להעיד, כי השדכנים הם כמו שותפים ממש בדמי השדכנות ולא כמו שנים שהפקידו בכרך אחד את דמי השדכנות ביד המחותנים כי כרך א' היינו שיש שני אנשים נפרדים שכל אחד הפקיד בנפרד ורק שהפקיד אחד לפני השני לשיטת רש"י (ב"מ לז, א ד"ה סיפא) או שהפקידו בכלי אחד אבל הודיעו לנפקד כמה נתן כאו"א כמו שפירש הרמב"ם (שאלה ה, ד), אבל בב' שדכנים השדכנים נחשבים שותפים כיון שבכל מקרה המחותנים משלמים סכום קבוע ולא אכפת להם איך חילקו השדכנים את העבודה שלהם. ויתר על כן, יש להוכיח שהשדכנים הם שותפי והדין הוא רק בינם לבין עצמם, כי בהרבה מקרים כל התביעה של השדכן הוא על השדכן השני ולא על המחותן כלל, ולדוגמא אם שדכן שידוך ואח"כ המחותנים המשיכו וסיימו את השידוך בעצמם בלי סיוע משום שדכן, המחותנים בכל זאת צריכים לשלם למציע את כל דמי השדכנות כמבואר בפת"ח (שכירות יד, סוף הערה י) ובהליכות ישראל (לא, מד"ה) ונשאלתי עד הסוף, והוכיח כן מן הנוב"י, וגם כ"כ בסימן לג), ולכן כשטוען השדכן השני שהוא ביצע ענינים מסויימים טענתו מופנית אך ורק על השדכן השני, ולא על המחותן. והרי זה דומה למקרה שכמה עורכי דינים התאגדו יחד במשרד אחד, ומטעם המשרד נשלחים חשבונות ללקוחות עבור כל העורכי דין, ואפילו אם יש הסכם פנימי בין העורכי דין של המשרד, שהעורך דין שטיפל בתיק מקבל את כל הריחוק, וכי נאמר שהלקוח אינו נאמן לומר מי טיפל בעניניו בגלל שבסופו של דבר עי"ז הכסף ששילם למשרד יגיע לעורך דין מסויים? ודאי שאין הדבר כן, והטעם שבאמת הוא נאמן, הינו כיון שבזה גם לפי הש"ך אין כאן שבועה כי בשלב א' הלקוח מודה שחייב כסף למשרד, והוא משלם, ואח"כ כשהעורכי דינים מחלקים את הכסף בין עצמם הוא נאמן לומר מה שידוע כדי להכריע בדינם. אמנם יתכן שזה דווקא אם יש הסכם בין השני שדכנים לעבוד ביחד (ואז לא יצטרכו להשליש) ולא כשממילא נעשו שותפים. ועיין וישב משה א, מא שדן בנידון באריכות וגם בהסכמתו להליכות ישראל, הגרש"ז אויערבאך זצ"ל מיישב קושיית ההליכות ישראל.

יש להעיר דבר נוסף שבהרבה מקרים בגלל סיבות שונות לא שייך חיוב שבועה. ולכן במקרים האלו המחותנים יכולים להעיד או להבהיר בין אם ישלישו ובין אם לא ישלישו הממון ולא צריכים שום תקנה. סיבה א' היא שלחייב שבועת היסת צריך התובע לתבוע את הנתבע טענת ברי ולפעמים אינו ברי. לדוגמא, המתחיל צריך להיות המציע הראשון ובהרבה מקרים כל שדכן יודע מתי הוא הציע את השידוך אבל לא יודע מתי השדכן השני הציע אותו שידוך, ולכן אין לו טענת ברי, וכן באמצעי יתכן שהשדכן לא יהיה לו טענת ברי כיון שהדין הוא שצריכים לשלם לאמצעי רק אם הוא קידם את השידוך, ובד"כ השדכן אינו יודע מה שהשני עשה ולא ברור לו כמה הוא קידם את השידוך, ולכן במקרים כאלו אין תביעת ברי ולכן אין שבועה, ואין צורך לתקן שיפקידו את דמי השדכנות כדי שהמחותנים יהיו נאמנים. עוד מקרה שיהיה צורך לשמוע מהמחותנים לא בתורת עדות אלא לצורך בירור, הוא כשהחלטת כמה מגיע לכל אחד שהשתתף בשידוך אינו דבר ברור אלא צריך הכרעה של רב המתמצא בהלכות אלו, ולכן אין לשדכן טענה ברורה ולא טענת ברי וכן המחותן כשאומר שאינו יודע אינו רק חוסר ידיעה במה שקרה, אלא חוסר ידע בהלכות אלו וכמש"כ העה"ש (קפה, יב) "ובדרך כלל א"א להיות דינים קבועים בעניינים אלו והדיינים למראה עיניהם והבנת לבם ישפוטו בצדק".

12 המקור של כל הדין הזה הוא בשו"ת חוט השני (ערכו בעל השו"ת חוות יאיר, סימן ג, והובא בפת"ת אהע"ז ג, טז), וכיון שאפשר ללמוד ממנו כמה «המשך בעמוד הבא»

סמינר של בעלות תשובה, המטפל בשידוכים של תלמידות הסמינר, עבור אחת מהבחורות, מגיע למציע שלישי כמו כל 'מתחיל' 13, ואין צורך לתת כלום למנהל 14. ואם השדכן אינו רוצה לדבר ישירות עם האחראי 15, אלא שולח אדם אחר שידבר עימו, והתנה 16 שרוצה עדיין לקבל חלק מדמי המתחיל, והשליח המציע בפועל הסכים לכך, חייב השליח לקיים את ההסכם. וכן אפילו אם השדכן התנה בפירושו 17 או אפילו רק

דינים, ונחלקו הפוסקים איך להבינו, נעתיק את כל דבריו, וז"ל, "מעשה אירע ששדכן אחד כתב לראובן שידוך אחד לגיסתו האלמנה, והשיב לו ראובן, ונגמר השידוך, ואמר ראובן שהוא ג"כ שדכן כמוהו, שהרי מעולם לא כתב השדכן אל האלמנה שום דבר, נראה לי שהדין עם ראובן הנ"ל, דה"ל לשדכן לאתנויי בפירוש שהוא שדכן לבדו, ודברים שבלב אין דברים, והלא השדכן אינו יכול לתבוע את האלמנה כלל לפי שלא דבר עמה ולא כתב לה כלל, וראובן יכול לתבוע. וה"מ כשהיא אלמנה דעבדא אדעתה דנפשה, והיה יכול לדבר עמה בעצמה, ולכן כשכתב לגיסה ה"ל לאתנויי, אבל אם היתה בתולה ואין לה מי שישתדל בעדה רק גיסה, נ"ל שהוא נחשב לה בעל דבר ולא סרסור, וכ"ש האב על בתו, ואף על פי שהיה אפשר לומר דגם באלמנה לא היה יכול לדבר עמה בעצמה או לכתוב לה לפי שהיתה מתביישת בפניו, מ"מ המע"ה, ועליה דידיה רמיה לאתנויי. וראובן הוא מוחזק שהרי הוא יכול לתבוע ולא השדכן. ועוד יש לדקדק מאוד בלשון הכתב, שאם כתב לראובן שהוא מודיע לו שידוך פלוני, ולכן אל יעכב בדבר כי הוא שידוך הגון, נמצא שעשאו לראובן בעל דבר, אפשר כי בזה יד השדכן על העליונה, וצ"ע". הרי מוכח בהדיא שאדם האחראי לטפל בשידוכים של אחר, נחשב 'צד' ובעל דבר, ולא שדכן, ולכן כתב שאילו היתה המשודכת בתולה, והגיס היה המטפל בשידוכיה, לא היה מגיע לגיס שום תשלום.

13 משמע מדברי החוט השני, וכן כתב הפתחי חושן (שכירות יד, הערה ג), שכל שאפשר לדבר עם המשוך בעצמו או עם מישהו יותר קרוב מאותו ששלח השדכן, יש לשליח מקום לטעון שהוא שדכן ומגיע לו חלק.

14 כמו שכתב החוט השני בנוגע לגיס של בתולה. וכן למד ממנו בשו"ת ר' טיאה ווייל (שם) "אם כתב שידוך לאפטרופוס של יתום, אם אפטרופוס נקרא שדכן או בעל דבר, ואולי ביתום הדין כמו באלמנה, אבל ביתומה הרי לאפטרופוס דין בעל דבר, כי ידו כידה". וכתב עליו ההליכות ישראל (סימן לא) כמש"כ בהערה הקודמת מהפת"ח, שגם ביתומה הכל תלוי בשאלה אם אפשר לדבר עם המשודכת בעצמה או לא, ולכן אם היתומה או הבעלת תשובה אינה מנהלת השידוכים בעצמה, והמציע לא היה יכול להציע לה את השידוך באופן ישיר אלא דרך המנהל או האפטרופוס, לא מגיע להם שום שכר. וז"ל (ד"ה והגאון הנ"ל) "אם מציעים שידוך למנהל מוסד לבנות, והשדכן מתבייש לדבר עם העלמה וגם היא מתביישת לדבר עם השדכן, והיא יתומה או עזובה ממשפחתה ואין לה דואג מלבד בעל המוסד, ובעל המוסד השתדל הרבה בדבר, אעפ"כ לא מגיע לו שכר השדכנות".

15 בשו"ת ר' טיאה ווייל (שם, ה) דייק מהחוט השני דהיינו דווקא אם לא דיבר כלל עם האחראי.

16 בהליכות ישראל (סימן כט) נשאל במקרה של אחד שעשה הסכם עם השני שהראשון יתן לשני שם של בחור, והשני יטפל בשידוך, ותמורת נתינת השם יתן השני לבעל הרעיון חצי מדמי השדכנות אם יצליח. ופסק שההסכם תקף, והשני חייב לקיים את ההסכם משום דהוי הסכם שותפות, ואם יש עדים על ההסכם או שמודה שבשעה שעבד עשה כן על דעת שישלם לשני את החצי, אינו נאמן לומר שחזר בו מן ההסכם.

17 כן מוכח בהדיא מדברי החוט השני הנ"ל, כי כתב "דהו"ל לאתנויי", משמע שאם היה מתנה כן בעל הרעיון, היה מקבל את כל חלקו של המתחיל. כמו כן פסק הפת"ח (שם) שהגם שאם המציע לא דיבר עם האב המטפל בשידוך בתו, אלא עם אחד מן האחים, אפשר שהוא יקבל חלק ממה שמגיע למציע, אעפ"כ שגם הוא מעורב בשידוך אחותו, אבל אם התנה עמו שיחשב צד ולא מציע, לא יקבל האח כלום. אמנם אין ללמוד נידון זה מהנידון של ההליכות ישראל הנ"ל, כיון שבנידון דידן בעל הרעיון אינו משלם כלל לאותו שהציע בפועל את השידוך. ולכאורה ניתן להגדיר את המעמד של השליח שהציע את השידוך, אחרי שבעל הרעיון אמר לו שהוא עצמו רוצה ליחשב המתחיל, שהוא שלוחו של בעל הרעיון, ואף שאמנם ביכולתו לומר אח"כ לפני עדים שהוא חוזר מהסכמתו ומציע את השידוך עבור עצמו, אבל יחשב 'דמאי', כמו שליח

גילה דעתו באופן ברור בזמן שדיבר עם השליח 18 שהוא רוצה להיות השדכן והשני רק יעזור לו בכך שיציע את השידוך, ואחר כך השליח הציע את השידוך, מגיע לשדכן הראשון כל חלקו של המתחיל, ובפרט אם הוא שדכן מקצועי 19.

7. אם השדכן לא התנה ולא גילה דעתו כנ"ל, אותו אדם שהציע בפועל את השידוך מקבל חלק מחלקו של המתחיל, והשאר מקבל השדכן ששלחו. ויש מפוסקי זמננו הפוסקים שלא מגיע כלום לשדכן ששלח את שליחו, אלא רק לשליח, אבל יותר נראה כדעת הסוברים שמגיע חלק מסוים גם לשדכן ששלחו 20.

שנשלח לקדש אשה עבור משלחו וקידשה לעצמו, ולכן לא יהיה נאמן אח"כ לומר שכך עשה, אם לא יביא עדים וכמבואר כל זה בחו"מ (קפג, ב).

18 וכן הוא בחוט השני הנ"ל, שכתב "ועוד יש לדקדק מאוד בלשון הכתב שאם כתב לראובן שהוא מודיע לו שידוך פלוני ולכן אל יעכב בדבר כי הוא שידוך הגון, נמצא שעשאו לראובן בעל דבר, אפשר כי בזה יד השדכן על העליונה, וצ"ע", והיינו שאפילו אם לא אמר בהדיא שהוא רוצה להשאר השדכן מ"מ מועיל מצד גילוי דעת, כמו שמצינו בשאר מקומות שגילוי דעת בצורה ברורה בשעת מעשה מועיל כאילו התנה בפירוש. וכמו במוכר קרקע שפירש בשעת המכר שרוצה לעלות לארץ ישראל (קידושין ג, א). ועיין בקצות החושן (שיט, א) שכדי שגילוי דעת יחשב כמו תנאי, הגם שלא התנה בפירוש, צריך שיהיה ברור לאור המצב שכוונתו לתלות הדבר במה שגילה דעתו. יש לציין שהחוט השני שאיר דין זה בצ"ע, כי הגם שגדר הדין ברור, מ"מ כל פעם צריך לשקול אם היה גילוי דעת גמור.

19 כיון שאז ניתן לשער בודאי שרק הכניס את השני כדי לעזור לו, ולא רצה לוותר על האפשרות להרויח מן השידוך. וכן רואים שגילוי דעת מועיל יותר במי שעלול להפסיד את פרנסתו, כיון שלגבי ההוא שמכר קרקע על דעת לעלות לארץ ישראל, שמועיל גילוי דעת לבטל המכירה אם אמר בשעת מכירה שבדעתו לעלות לא"י, ביאר הרא"ש (קידושין ב, טו) וז"ל, "ההוא גברא דזבניניהו לנכסיה אדעתא למיסק לארעא דישאל ובעידנא דזבין לא אמר מידי וכו', פירש"י לנכסיה, מקרקעי, לפי שאין דרך אדם למכור קרקעותיו שהוא מתפרנס מהם אם לא היה בדעתו לעקור דירתו מכאן".

20 בנידון של החוט השני טען גיסו של האלמנה שהוא "שדכן כמוהו", לכן נסתפקו האחרונים בכוונתו, האם כוונתו שבעל הרעיון והגיס המציע בפועל הם שותפים בחלק שמשלם הכלה עבור המתחיל, כיון שעל ידי שניהם ביחד הגיע הצעה לבחורה. או שכוונתו שהגיס יקבל את כל החצי שמצד הכלה, כיון שהוא עשה את כל מה שיש לעשות עבור הכלה, ובעל הרעיון יקבל את כל מה שמגיע מצד החתן, כיון שהוא עשה את הכל עבור החתן, והיינו חצי מדמי השדכנות הכללי. נחלקו בזה השו"ת בצל החכמה (ג, י, ס"ק ג) והשו"ת הליכות ישראל (לא, ד"ה ונשאלתי בעובדא). בשו"ת בצל החכמה כתב שלא מגיע לשדכן שהציע את השם לגיסו של האלמנה כלום כיון שהמתחיל הוא רק זה שמציע את השידוך לצדדים בעצמם, ולא המציע את השידוך לשדכן. והוכיח את דבריו ממה שהחוט השני החשיב את המציע כמוחזק, וגם כתב שבעל הרעיון "אינו יכול לתבוע כלל", והבין שהכוונה הוא מצד הדין שהוא לא יכול לתבוע בגלל שלא מגיע לו כלום ממנה ולכן הגיס הוא מוחזק. [ומזה מוכח בהדיא שהוא הבין בחוט השני כמש"כ בהערה 4, שהמחזיקים משלמים עבור ההצעה שבאה אליהם, ולכן האלמנה היתה צריכה לשלם למי שהודיעה שיש מי שיתכן שיתחתן איתה, ודלא כמו שנראה מהפנים מאירות והאג"מ, שלדבריהם הכסף שתשלם האלמנה וודאי לא ילך לגיס ולא שייך שיהיה מוחזק, וגם לפי הפשט של ההליכות ישראל פשוט דברי החוט השני מורה כן]. אבל בהליכות ישראל דחה את הראיות מצד הלשון של החוט השני, ולדבריו לא יתכן שהאדם שהעלה את הרעיון לא יקבל כלום, שהרי סוף סוף נהנו מהרעיון שלו, והיסוד בשדכנות הוא שמשלמים כפי מה שנהנים. והוכיח כן גם מדברי השב יעקב (שיובא בעז"ה בעלון הבא) שפסק שגם אם הצעת המציע לא התקבלה כלל בשעה שהוא הציעה, מכל מקום אם השדכן השני שבסוף שכנע את הצדדים לקבל את הרעיון לא חשב על השידוך מצד עצמו, מגיע לבעל הרעיון שכר כ'מתחיל', ולא מסתבר לו לחלק ולומר שבמקרה של השב יעקב הטעם הוא מחמת שהראשון לכל הפחות הציע את השידוך לשני הצדדים. ודחה את ראיית שו"ת בצל החכמה, כיון שלדבריו הטעם שהגיס היה מקבל את הכסף מן האלמנה והיה מוחזק אין זה מחמת שמגיע לו כל הכסף,

סמכות ועד השכונה לשמור על צביונה התורני

שאלה:

מעשה בקריה חרדית ובה ששה בנינים, ומכל בנין ממונה נציג אחד, וששת הנציגים יחד מרכיבים את 'ועד השכונה'. בתחילת כניסת התושבים לדירות חתמו על חוזה מכר, ובו הופיע סעיף האומר שקומת המחסנים מיועדת להשתמשות לצורך המגורים, ובסעיף נוסף נכתב שאין לשנות את ייעודם של כל המבנים והחדרים.

לאחר זמן החלו בעלי המחסנים להשכיר את מחסניהם לצורך עסקים שונים: מפעלים, משרדים ומכירות, וחלק מהדיירים מתנגדים לכך.

לטענת 'ועד השכונה' אין רשות לקיים עסקים מסחריים במחסנים, מכמה טעמים: א. מצד ההתחייבות ההדדית שלא לשנות את ייעוד המחסנים, כמפורט בחוזה המכירה. ב. מצד המפגעים הסביבתיים שהם יוצרים, כגון רעש מהמפעל, וכניסת לקוחות ועובדים דרך חדר המדרגות למפעל שבמחסן. ג. הטענה העיקרית היא שעסקים אלו מביאים למקום אנשים שאינם מתאימים לרוח מקום תורני, שלמענו השקיעו את מיטב כספם, ולטענתם כבר נגרמו בעבר נזקים רוחניים משהות של אנשים מסוג הזה במקום. בעלי המחסנים, לעומתם, מכחישים כל הפרעה למקום, ומוכיחים את טענתם בכך שבמשך כמה חודשים הושכרו המחסנים במתכונת זו, ואף שכן לא הרגיש בהימצאותם כלל.

הנידון הוא האם בית הדין יכול או צריך לחייב את בעלי המחסנים לסגור את עסקיהם במקום, או לא.

תשובה

א. הטרדה על ידי ריבוי לקוחות ועובדים הנכנסים ויוצאים, הנעשים ברכוש המשותף, ניתן למונעם.

ב. כאשר המפגעים הנ"ל נעשים ברכוש הפרטי של בעל המחסן, יהא הדין תלוי במחלוקת הפוסקים, אלא אם כן החזיק בעל המחסן בשימוש זה למעלה מחודש, והשכנים שתקו ולא מחו בדבר.

ג. נזק רוחני נחשב גם הוא לנזק.

ד. בית הדין יכול למנוע כל דבר שנחשב כ'נזק' לפי הסכמת התושבים כשחתמו על כך בכניסתם לשכונה, ואף למנוע יחיד מכך, אף שיחיד מסוים זה לא השתתף עמהם מתחלה, ולא התחייב על כך.

ה. גם דבר שלא הסכימו עליו מתחלה שיהא נחשב כ'נזק', ניתן אף לאחר זמן להסמיך את ועד השכונה - על ידי רוב התושבים ובהסכמת חכמי העיר - להחליט שדבר זה אינו תואם את רוח המקום, ולסלקו.

מקורות ונימוקים:

נזקי שכנים בשטח פרטי ובשטח משותף

איתא במשנה בב"ב (כ:), חנות שבחצר, יכול למחות בידו ולומר לו איני יכול לישון מקול הנכנסים ומקול היוצאים. אבל עושה כלים, יוצא ומוכר בתוך השוק, ואינו יכול למחות בידו ולומר לו איני יכול לישון לא מקול הפטיש ולא מקול הרחיים ולא מקול התינוקות.

ולכאורה משנה זו תמוהה, שהרי החוש מעיד שקול הפטיש עושה רעש גדול יותר מאשר קול הנכנסים והיוצאים, ואם כן מדוע בקול הנכנסים יכול למחות, ואילו בקול הפטיש אינו יכול למחות. ושאלה זו הקשה כבר הרב המגיד. ובביאור הענין מצינו שלש שיטות, וכדלהלן:

שיטת הרמב"ם והשלחן ערוך

א. שיטת הרמב"ם (פ"ו מהלכות שכנים הי"ב) והשו"ע (סי' קנ"ו ס"ב) שאם רוצה לפתוח חנות בביתו או לעשות בו מלאכה שמייצרת רעש, אין הבדל בין ההפרעות, ולכתחילה אפשר למונעו לפתוח את שניהם, אלא שההבדל הוא באופן שכבר עשה והחזיק בנזק איזה זמן, ושתקו ולא מיחו בידו, וכעת טוענים חשבנו שאנו יכולים לסבול את הרעש וכעת אנו רואים שאינו יכולים, שלגבי קול הנכנסים לחנות יכולים למנוע, ולגבי קול הפטיש אינם יכולים. וטעם החילוק מבואר בנתיב"מ (שם סק"א), שלגבי קול הנכנסים

לא שייכת חזקה, כיון שבכל יום הרעש משתנה, שהרי קול הנכנסים והיוצאים אינו שווה וקבוע, וממילא יכול לומר שהיה סבור שיוכל לסבול ורואה שאינו יכול, ודמי לקוטרא, שלא מהני בו חזקה. משא"כ קול הפטיש, שהוא קול שווה בכל יום, וכיון שעל זה כבר הוחזק, אי אפשר למונעו.

וא"כ לשיטה זו, בנידון דידן, אפשר למנוע לכתחילה כל נזק בין ברכוש פרטי או משותף, אא"כ כבר החזיק בנזק. ואם זהו רעש שבא ע"י לקוחות בחדר מדרגות, אפשר למנוע אף אחרי שהחזיק בזה.

ואמנם בכל חזקת נזיקין נחלקו הראשונים מהו שיעור הזמן שאם החזיק בנזק ושתקו נחשב הדבר למחילה, ולשיטת הרמב"ם והשו"ע (סי' קנ"ג ס"ב) שיעורו לאלתר, ולדעת הראש והרמ"א שיעורו ג' שנים. וכמה הוא 'לאלתר' מבואר באחרונים שזהו מזמן שיכול השכן להכיר בנזק, ושתק. ומדברי החזו"א (ב"ק סי' י"א סק"כ) נראה שהוא ל' יום.

שיטת הרמב"ן והרשב"א

ב. שיטת הרמב"ן הרשב"א והנמוק"י (שם), עפ"י הירושלמי, ש'קול הנכנסים' לאו דוקא, אלא הטעם שהם יכולים למחות הוא משום שמרבה עליהם את הדרך, וא"כ קשה מה שונה קול הפטיש, שאינם «המשך בעמוד הבא»

יכולים למחות, וביאר הטור, וכן הוא במרדכי (ב"ב סי' תתקי"ב), ד'דוקא בחנות יכול לתקן מלאכתו בעי"כ משא"כ בחצר, אמרין (ב"ב נ"ז:): דבכל שותפין מעכבין זע"ז. והסמ"ע (סק"י) ביאר את כוונתו, שאם נעשית הפרעה בחלק המשותף, יכול לעכב עליו, ולכן קול הנכנסים שהוא בחצר המשותפת יכול לעכב. משא"כ קול הפטיש, שנעשה בביתו הפרטי, אינו יכול למחות בו. וכן פסק הרמ"א שכל מה שעושה בחנותו ובביתו, אפילו לכתחלה אין יכולים למחות.

ולשיטה זו בנידון דידן, אם הפרעה נעשית בחלק הפרטי של בעל המחסן, אי אפשר למונעו אפילו לכתחילה, ואם הפרעה נעשית בחלק המשותף, אפשר למונעו.

שיטת מהרלב"ח

ג. שיטת המהרלב"ח (סי' צ"ז), הובא בש"ך (שם סק"ב), שהדין תלוי בשאלה אם יכול הנתבע לעשות מלאכתו במקום אחר או דוקא בביתו, ולכן ברישא שהמדובר במכירת התוצרת, והרי אפשר גם למכור בשוק, לכן אפשר לעכב עליו. משא"כ באופן שמדובר ביצרן, ואי אפשר לייצר בחוץ, אי אפשר למונעו, כיון שאי אפשר למפסקיה לחיותיה. וכשיטה זו פסק החת"ס (ח"מ סי' צ"ב), ואף החזו"א (ב"ק סי' י"א סק"כ) נראה שסובר כשיטה זו, שכתב ענין נזקי שכנים תלוי לפי ישוב העולם, וכל שעל המזיק קשה הזהירות ביותר, ואם אנו מחייבים אותו בכך אנו מקפחים את יישובו בעולם, אז אין אנו חושבים זה לנזק אלא זהו ישובו של עולם. והיינו גם כשיטת מהרלב"ח, שיש להתחשב בצרכיו ונחיצותו של המזיק.

ואם כן לשיטה זו, בנידון דידן, במניעת הייצור א"א למונעו, כיון שאינו יכול לעשות זאת במקום אחר, אמנם לגבי מניעת המכירה, אפשר למונעו.

לסיכום: ההשתמשות במחסן, לדעת השו"ע אפשר למונעו לכתחילה, ולדעת הרמ"א ומהרלב"ח א"א למונעו. ובהשתמשות בחדר המדרגות, לכו"ע אפשר למונעו.

טענת הנתבעים שהשתמשו כמה חודשים במחסנים ואף אחד לא הרגיש בהם, האם מועילה חזקה בכך: לגבי ההשתמשות במחסן באופן המפריע לשכנים, לכו"ע מועילה החזקה. לגבי חדר המדרגות, לשו"ע לא מועילה החזקה, וברמ"א לא התבאר ענין זה, והש"ך (סק"ב) פסק כהג"א שמועילה חזקה, ורעק"א פסק בשם הרמב"ן והנמוק"י, שלא מועילה חזקה.

האם דין חדר מדרגות בזמנינו דומה לדין חצר

עוד יש לדון כאן, שהרי בכל הפרעה שמוזכרת בהלכה כהפרעה בחצר נחלקו פוסקי זמננו האם יש לדמות חדר מדרגות לחצר לענין זה, אך נראה שבנידון דידן לא קיימת שאלה זו, מפני שבסי' קנ"ו ס"א פסק השו"ע שדינים אלו של הפרעת הנכנסים ויוצאים הם גם במבוי, ופשיטא שהפרעה בחדר מדרגות חמורה יותר מהפרעה במבוי [וע"ע קצוה"ח סי' קס"ב סק"א]. ואף לדעת הרמ"א, שחילק בין מבוי לחצר, מ"מ בחדר מדרגות נראה שיודה, מפני שמקור דברי הרמ"א לחלק בין הפרעה ברכוש משותף לחלק הפרטי הוא מדברי המרדכי הנ"ל, שלמד את דינו מלשון הגמרא 'בכל שותפין מעכבין זה על זה', ואם כן עיקר ההקפדה הוא מה שהוא שינוי מגדרי השותפות, כמבואר בשו"ע (סי' קס"א ס"ה) ואם כן בזמננו שמקובל שחדר מדרגות מיועד לכניסת הדיירים לדירותיהם, אם

כן להשתמש בו לכניסת עובדים ולקוחות למפעל עיסקי, הרי זה שינוי מהשותפות.

וכן לשיטת מהרלב"ח אין הבדל בין בית לחצר אלא החילוק הוא רק בין דבר שאפשר לעשותו גם בחוץ לבין דבר שמוכרח לעשותו בפנים, ואם כן כניסת לקוחות אפשר למונע מפני שאפשר למכור בחוץ, משא"כ עובדים אי אפשר למונע. וכל זה בהפרעות הנ"ל אך אם המדובר בנזקי ריח ועשן שנעשים באופן תדיר ובלתי נסבל אפשר למונע גם ברכוש הפרטי, כמבואר בסי' קנ"ה (ל"ו - מ"א).

יש להדגיש שכל האמור עד כאן הוא מבלי להתייחס להתחייבות המפורשת של כל אחד מהדיירים שלא לשנות את ייעוד המחסנים, וחלק זה יבואר בהמשך בעז"ה.

האם נזק רוחני נחשב נזק

טענת ועד השכונה היא שיש נזק מבחינה רוחנית משהותם של אנשים שלא תואמים למקום, ובאמת בגמרא ובשו"ע לא מצאנו התייחסות מפורשת למין נזק כזה, אך מצאנו בפוסקים אחרים שדבר זה נחשב לנזק, וכדלהלן:

בתשובת התשב"ץ (חוט המשולש שאלה נ"ז) דן לגבי ת"ח שדר בחצר, ובאו לפתוח סמוך אצלו בית המטבחים, ואחת מטענותיו היא שאינו יכול לסבול ליצנות של הקצבים וניבול פיהם בשעת עבודתם, והתקבלה טענתו, כיון שהוא ת"ח ואסור לשמוע דברים כאלו, יכול לעכב. דהוי נזק גדול כקוטרא דלא מהני ביה חזקה. ובספר רוח חיים (להגר"ח פלאג'י, אות ז') כתב לגבי ראובן שהיה לו חצר למכור, ובא מין אחד לקנותו בדמים יקרים, ויש חשש שהמין רוצה לפתוח שם בית תלמוד לפתות נערי ישראל ללמוד תנ"ך כרצונו, דודאי אפשר לעכב בזה. וא"כ מוכח שגם נזק רוחני נחשב לנזק, ולדעת התשב"ץ כשנזק זה קיים אף לא מועילה בו חזקה, ואף ברכוש פרטי אפשר למונעו, כדין קוטרא. אלא שכל האמור הוא אם אכן יוכח שבמחסן זה הפרטי קיימת הפרעה זו, אך כאן טענת ועד השכונה אינה כך, אלא שבאופן כללי פעילות מסחרית במחסנים מייבאת אוכלוסייה כזו, והשאלה האם זו טענה שבעבורה אפשר לסגור ולעכב את כל הפעילות המסחרית במחסנים, גם כאשר אין הוכחה מפורטת על הפרעה כזו במחסן מסוים.

שם 'מזיק' בנזקי שכנים לפי מנהג המקום

שאלה זו מובילה אותנו לדון האם ניתן לייצר שם 'מזיק בנזקי שכנים' לפי רוח המקום, מזיק שאינו נמצא בפוסקים, אך לפי הסכמת אנשי המקום נחשב זה למזיק בעיניהם. ואפשר להוכיח זאת מתשובת הרשב"א (ח"ג סי' קנ"ו), שנשאל אודות אדם שרצה לבנות כותל סמוך לבית חברו, ולטענת חברו יש להרחיק הכותל, מפני שבמקום זה בביתו נמצא אוצר יין שזקוק למרחב אויר סביבו, כדי שלא יתקלקל היין. והשיב הרשב"א שלפי הנראה חסרון האויר שם מפסיד להיין ואם הדבר נכון ונהוג שם כן, ואם כן נמצא מפסידו, ויכול למנעו. ודברים אלו נפסקו ברמ"א (סי' קנ"ד סכ"ה). ובקצוה"ח (שם סק"ט) הקשה, כיון שבניית הכותל עצמה אינה דבר המזיק ליין, אלא שאם יבנה שם הכותל לא יוכל להכנס אויר לקרר את יינו, א"כ במה נשתעבד שמעון לתת את האויר שלו לקרר את היין של ראובן. ובעצם שאלה זו הקשה המגיד משנה על המשנה בב"ב האוסרת על האדם לסמוך כותל לכותל חברו, כדי שלא למנוע דוושא, והקשה המ"מ במה נשתעבד בהרחקה זו. ולכן העמיד את המשנה בקונה מן ההפקר או מן המלך, שבאופנים אלו כבר זכה הראשון באויר שסביבו. וכן הגהות מיימוני תירץ שמדובר בהחזיק «המשך בעמוד הבא»

חיוב הכלל על היחיד

אמנם כל זה הוא באופן שידוע שכולם חתמו, אך יש לדון באופן שיש ספק לגבי אחד המחסנים שהושכר, מי הוא המשכיר, וכגון שהמתווך מסרב לגלות את זהות המשכיר ויש חשש שהמשכיר הוא הקבלן, והוא לא חתם על החוזה הנ"ל, או שלא הכליל את עצמו בהתחייבות הנ"ל, ומעתה יש לדון האם הסכמת הכלל תחייב אותו, וא"כ כאן צריכים לברר מהי כוחה ומקורה של תקנת הקהל והאם נאמרה גם כשרוב בלבד הסכימו לה.

איתא בגמ' בב"ב (ח:), רשאין בני העיר להתנות על המידות ועל השערים ועל שכר הפועלים, ולהסיע על קצתן. ופירש רש"י, להסיע על קצתם, לקנוס את העובר על קצת דבריהם. ובהמשך הגמרא שם מבואר שאם יש שם אדם חשוב, יש תוקף לתקנתם רק אם נעשתה התקנה על דעתו. וכתב הרא"ש (שם פ"א ס' לג), מכאן, דכל בני אומנות יכולים להתנות ביניהם, והם הנקראים בני העיר בענין מלאכה. ו'אדם חשוב' היינו דוקא כגון רבא, שהיה ראש ומנהיג בעיר.

והרשב"א (שו"ת ח"ד ס' רצ"ו) כתב, וכן הדין לאנשי העיר שגזרו גזרות או גדרים על אנשי עירם, רשאין הן בכך וכו' ואע"פ שלא היו שם מקצת אנשי העיר, כיון שנעשה ברבים במעמד טובי העיר ובמעמד ת"ח שבהם, השאר שלא היו שם חייבים הם כאותם שהיו שם.

ובשו"ת המבי"ט (ח"א ס' ס"ג) כתב, דבר פשוט הוא כי אין כח בבני עיר אחת לתקן תקנה על כל העיר, כי אם ברשות ורצון כל בני העיר או רובה, דעל כל עסק רבים אמרה תורה אחרי רבים להטות. וכן הוא בשו"ת הרא"ש (כלל ד) ובשו"ת הריב"ש (סי' רמ"ט).

ובשו"ע (ס' רל"א סעיף כ"ח), רשאין בני אומנות לעשות תקנות בענין מלאכתן וכו', וכתב שם הרמ"א, והא דבני אומנות יכולים לתקן ביניהם היינו כולם ביחד, אבל שנים ושלושה מהם, לא מהני. ובש"ך שם (סק"ג) ציין למבי"ט הנ"ל, שרוב מהני. וביאר החזו"א (ב"ב סימן ד אות ח) דבעלי אומניות יש להם כח של בני העיר, וכמו שבני העיר יש להם כח של בני"ד על בני העיר, כך יש לבני האומנות כח של בני"ד על בני אומנותם. והביא ראיה לדבריו מדברי הרמב"ן בב"ב שם, וכתב עוד החזו"א (שם אות ט) על דברי הגמ' בב"ב (קט"ז): ולא ישנו ממנהג החמרין, ופרש"י שאם נהגו בתייר לפי ממון לחוד או לפי נפשות לחוד עושים, ונראה דהטעם הוא דהמנהג הוא עדות שכן הסכימו הולכי השיירות, וחיילא הסכמתם כמו שפירש הרמב"ן שיש להם כח ב"ד. ובדין הוא דליתני רשאין בני השיירא להתנות לשלם לפי נפשות או לפי ממון, אלא תנא תני חדא דאית ביה תרת, דע"י המנהג ידעין דכן הסכימו. ואין לומר דטעם הדין דכ"א דעתו לעשות לפי מנהג, דלא שייך זה אלא אם כבר שכרו התייר ולא פירשו ביניהם אופן התשלומין, אבל לשון הברייתא 'ולא ישנו' משמע דכופין זא"ז כפי המנהג, ואם מן הדין צריך לחשוב לפי ממון ולפי הנפשות, כי נהגו מאי הוי, ובמה נתחייב זה היחיד לשלם יותר מדינו. אלא ודאי מנהג שהזכירו היינו שנקבע בכח הדין. וא"כ להאמור לעיל כל תקנה שיתקנו הרבים על עצמם, תועיל לפי"ז גם כאשר הסכימו אליה רק הרוב, וגם בכך יש לזה כח של ב"ד שמחייב את כולם, וכן פ' הרמ"א בסי' קס"ג (ס"א), שכל צרכי ציבור יושיבו את כולם לאסיפה וילכו אחר הרוב.

ואמנם הוזכר לעיל שההסכמה לכך צריכה להיות במעמד כולם, וכ"כ בבאר היטב (ס' רל"א ס"ק כ"ז) בשם מהרש"ך. אולם בשו"ת חת"ס (ס' קט"ז) כתב דהיכא שמכריזין לבא לאסיפה, ולא בא, הוי

«המשך בעמוד הבא»

הראשון, ואם כן זכה באויר בחזקתו, וכן נפסק בשו"ע (קנ"ה סי"ד ברמ"א), אך לדעת הרשב"א שלא חילק בכך, א"כ במה נשתעבד, ולכן לומד הקצות שדברי הרשב"א נאמרו במקום שנהגו כן, ומנהג המקום מחייב את ההרחקה.

א"כ מוכח מדברי הקצות שאף דבר שעפ"י ההלכה אינו מחייב, מכל מקום כיון שלפי מנהג המקום נהגו להרחיק יש כאן השתעבדות הדדית שלא יזיק אחד לשני כנגד מנהג המקום, וא"כ הדבר, צריכים לברר איך ומתי מקבל הדבר שם של מנהג המקום, שיוכל לחייב הרחקה.

והנה בעיקר שם 'מנהג' יש להביא את דברי התוס' (ב"ב ב. ד"ה בגויל) הובאו דברי רבינו תם, שמחיצה פחותה מ'הוצא ודפנא' אפילו אם נהגו בכך מנהג הדיוט הוא ואין זה נחשב מנהג כלל, ומוכח מכאן שיש מנהגים שאין לסמוך עליהם אפי' היכא דתנן 'הכל כמנהג המדינה'. וכן מבואר במרדכי (ב"מ ס' שס"ו) על המשנה (דף פג) לגבי השוכר את הפועלים שהכל כמנהג המדינה, שנינו בירושלמי על משנה זו מנהג מבטל הלכה, וכתב האו"ז דהיינו כגון מנהג קבוע עפ"י חכמי המקום, כדאמרנו במסכת סופרים שאין הלכה נקבעת עד שיהא מנהג, וזהו שאמרו מנהג מבטל הלכה, פירוש מנהג ותיקון, אבל מנהג שאין לו ראיה מהתורה אינו אלא כטועה בשיקול הדעת, וכמה מנהגים גרועים דלא אזלינן בתרייהו, כדמפרש ר"ת. אמנם במרדכי בב"ב (תע"ז) בשם הרב אביגדור כהן לגבי תשלום מס למי שבא לדור בעיר תוך י"ב חודש, שמנהג המקום דוחה דין התלמוד, ולא מנהג חכמים בלבד אלא אפילו מנהג החמרים והספנים כמבואר בגמרא (ב"ק קט"ז).

ובישוב הדברים כתב בתרומת הדשן (ס' שמ"ב) שיש לחלק בין דברי ר"ת והמרדכי הנ"ל, שלענין חילוק חצרות ובנין בתים ושכירות פועלים וחצרות, דבר שאין רבים מצורפים יחד לדבר אחד, לכן דברי ר"ת שצריך שמנהג זה יהא עפ"י חכמים וראיה מן התורה, אבל דבר שרבים מצורפים לדבר אחד, כגון מנהג החמרים והספנים ועניני מסים, אפילו אם לא הוקבע עפ"י חכמים צריכים למיזל בתר סדר ומנהג שלהם שעושים לפי צרכיהם ועניניהם, דאי תצריך להם ללכת בתר דין תורה בכל דבר, לעולם תהא מריבה ביניהם, מש"ה מעיקרא מחלו אהדדי לוותר על דין תורה, וגמרי ומקני למיזל בתר סדר מנהג ידיהו. והמשיך וכתב, אמנם נראה דצריכים לידע דמנהג קבוע ופשוט הוא שנהגו כך בני העיר לכל הפחות תלתא זימני, והרבה פעמים ציבור עושים להם מסקנא לפי הצורך ואין בדעתם לקבוע מנהג כלל. ופסק הרמ"א (ס' קס"ג ס"ג) כדברי תרומת הדשן, ועי"ש שיש שתי אפשרויות שהמנהג מחייב, או בהסכמה הדדית שהקנו, דההיא הנאה דצייתי אהדדי גמרי ומקני ומחלי אהדדי, וזה השורש של ההתחייבות שמכוחה מקבל המנהג את כוחו. או ע"י שנהגו כן שלש פעמים, ומכך יודעים אנו שדבר זה שנהגו היה בדעתם לקובעו בתור מנהג קבוע, ולא לפי שעה, וא"כ המנהג הוא רק כדי לברר שאכן היתה הסכמה הדדית שהיא המחייבת.

וא"כ יצא לפי"ז שכאשר אנו יודעים בבירור, כגון ע"י חתימת כולם, שהצטרפו לצורך דבר שהרבים מצורפים לדבר א' שקבעו ביניהם איזה הנהגה, א"כ זה עצמו יסוד החיוב ביניהם, וודאי מהני, ויש לזה כמו תוקף של מנהג ג"פ, שהוא רק כדי לברר שהיתה הסכמה כזו. וא"כ בנידון דידן, שבשעת כניסת הדיירים ורכישת הדירות חתמו כולם על חוזה שמתחייבים לשמור את ייעודם של המחסנים, הרי זה כמו התחייבות לשיעבוד הדדי שלא לשנות את ייעוד המחסנים, ודבר זה נחשב כמנהג המקום, כשהוא לצורך כולם, ודבר זה מחייב את כל השותפים.

אמנם, יותר נראה שלדעתם כיון שאין זה מצוי כל כך שיהיה מנהג מפורסם על המקרה המסוים הזה [וכדי לחייב מכח מנהג צריך שהמנהג יהיה מפורסם, כמבואר בש"ך מב, לו], לכן די לראות את הכללים שיוצאים מהמנהג לשלם שדכנות. והיה נראה שלפי דברי ההליכות ישראל, אם בעל הרעיון העביר את השם למי שלא נהוג לשלם לו שדכנות, יקבל בעל הרעיון את כל השליש שנהוג לשלם למתחיל. ולכן לדוגמא אם א' יש לו רעיון של שידוך, והציע זאת לאחי הנערה, והוא העביר את השם לאביו, שהוא המטפל בשידוכים של בתו, יקבל המציע את כל השליש, כיון שלא נהוג שההורים משלמים לבניהם דמי שדכנות עבור אחותם, וכיון שהמתחיל תמיד מקבל שלישי, ואם אין מי שצריך לקבל חוץ ממנו הרי הוא מקבל את כל הסכום המיועד למתחיל, בדומה למה שפסק (סימן לא ד"ה ונשאלתי) בשדכן שהציע בחור לאבי הבחורה, ואבי הבחורה הלך בעצמו להציע את בתו לאביו של הבחור, שמגיע להשדכן השלישי גם כמתחיל אצל צד החתן, כיון שעשה לו טובה שהציע את שם הבחור לכלה כמו שהבאנו לעיל הערה 3. ובמקרה הזה מגיע לשדכן כל דמי השדכנות כיון שלא היה אמצעי או גומר, כיון שהמחותן עשה הכל בעצמו, אבל יש לחלק כיון שבאחי המשודכת מגיע לאח דמי שדכנות, רק שהוא מוחל להורים, ולכן לא יקבל השדכן את חלקו כיון שמחל לאביו ולא לשדכן.

אלא מצד המציאות, כיון שהאלמנה לא הכירה אלא את הגיס שבפועל דיבר איתה, ולכן בודאי היא תתן לו את דמי השדכנות. אמנם אחר כך באמת יוכל בעל הרעיון להוציא ממנו את חלקו. והוסיף שבעצם זה שהעלה את הרעיון היה ראוי לקבל את כל דמי השדכנות, אלא שבדרך כלל יש לו שותפים שגם להם מגיע כסף, כיון שגם מהם נהנו, אבל במקרה שאין שותפים כאלו, המעלה את הרעיון יקבל את כל דמי השדכנות [ודין זה דומה למתווך בבתים, שמקבל את כל דמי התיווך אם מציע את הפרטים והצדדים גומרים בעצמם]. יש לציין שגם בפסקי דין של הבית דין של בירורי היהדות חלק ג' (עמ' רלד) הבינו הדיינים את שיטת החוט השני כביאורו של ההליכות ישראל.

יש להעיר שבשו"ת וישב משה (ח"א סי' מ) כתב ג"כ את סברתו של ההליכות ישראל, שלא יתכן שלא ישלמו לאותו אדם שנהנו ממנו בעשיית השידוך, ולכן פירש שאפילו אלו הסוברים שלא מגיע כסף לאמצעי, סוברים שאם מה שעשה עזר לשידוך כדי שיגמר, מגיע לו כסף כחלק מן הגומר, כמו שהבאנו בגליון הקודם הערה (22).

לכאורה היה נראה שכל הטענות של שו"ת בצל החכמה והליכות ישראל הם מה שראוי לעשות, אבל גם הם מודים שאם למעשה לא נהוג לעשות כן לא יקבל בעל הרעיון כלום, כיון שעיקר שכרו של השדכן הוא רק בגלל המנהג.

המשך מעמ' קודם | הרה"ג ר' לוי יצחק מרקובסקי שליט"א | סמכות ועד השכונה לשמור על ציונה התורני

אותם, וא"כ יכולים כל התושבים להסמיך את ועד השכונה לתקן שסוגרים את כל המחסנים לענייני מסחר. ולפי האמור לעיל די בכך שיודיעו ברבים שמי שלא יבוא לתקבל ההחלטה על דעתו, וא"כ ההחלטה אפי' ע"י הרוב בלבד יכולה להתקבל. ואף שלא יוכלו לתקן על ביתו הפרטי ישירות, אך בעקיפין ובצורה כזאת יש להם את הכח לכך, שע"י כך יהפוך הדבר ל'מנהג המקום', שאם אחד יפתח מקום לענייני מסחר הרי הוא כמזיק בנזקי שכנים, לפי מנהג המקום.

אולם באמת נחלקו הראשונים בדבר שיש בו רווחא להאי ופסידא להאי האם צריך הסכמת כולם או ברוב סגי, הובא במרדכי (ב"ב ת"פ) וברמ"א (סי' ב) ע"י בפתחי תשובה שם, ולפי זה היה מקום לדון שאם כבר השקיעו המשכירים במחסנים בכדי ליעדם למסחר, או שכבר שכרו את המחסנים, דיהא חשוב הפסד להם, ולא יוכלו הרוב לתקן נגדם. אולם כתב בשו"ת מהרש"ם (ח"ד סי' מה) בשם הדברי חיים, דהמנהג שהרוב כופין את המיעוט שייך גם בכהאי גוונא, ועיין במש"כ בקונטרס תיקון עולם סי' יז ואילך. אולם התנה כן שיהא בהסכמת חכמי העיר, וצריך להתבונן בכל נידון לגופו מה נחשב שנעשה בהסכמת חכמי העיר, ובפרט שיתכן שנחשב אפי' למגדר מלתא, שבזה כו"ע מודו, כמו שפסקו מהרי"ק (שרש ק"פ) וחת"ס (יו"ד סי' ה') ובסמ"ע (סי' ב' סקי"ב) ובנתיה"מ חידושים שם.

ועוד יש להוסיף את מש"כ השואל ומשיב (ח"ד סי' פט) הובא במהרש"ם שם, דהיכא שאין הפסד ממש, אלא רק מניעת רווח, לכו"ע לא הוי בכלל 'פסידא להאי ורווחא להאי'. ויש לדון בכה"ג שהוא מניעת רווח אלא שבעקיפין מפסידים את ההשקעה שהשקיעו בהכנת המחסנים, האם נחשב כהפסד או כרווח וצ"ע. אולם בנדו"ד שלא באו השוכרים להתנגד, ודאי מסתבר שאם תלו מודעה שביכולתם להביע התנגדות, ולא התנגדו, החלטת הרוב מחייבת אף אותם, וכנ"ל בשם החתם סופר.

כמבטל דעתו להחלטתם. ויעוין משפט שלום (סי' רלא) קונטרס תיקון עולם סי' ו' ז', דעכשיו המנהג בענייני הקהל לילך אחר הרוב אפי' כשלא היו עם המיעוט במעמד אחד. אולם שם צידד שזהו רק במקום שנעשה בהסכמת ב"ד, אך מ"מ מנהג העולם שבכל דבר הולכים אחר הרוב, כגון בועד הבית וכדו', ולכן בנידו"ד שידוע שכל הרוכשים את הדירות חתמו בעת כניסתם למקום על חוזה מכר בו נכתב שלא משנים את ייעוד המחסנים והשתתפו כל בני המקום על דעת כך וזה ידוע לכל, וגם לקבלן או לכל אדם אחר, ולא הביע התנגדות מפורשת לכך, א"כ גם הוא נכלל בהסכמת הרוב לכך ומחייב אותו כנ"ל.

הסמכת ועד השכונה לתקן לטובת הכלל

באופן שלא חתמו הדיירים כלל על דבר זה, אלא שלאחר זמן התעוררו לתקן את המצב, יש לדון האם יכולים לאחר שכבר גרים במקום לפעול באיזו צורה לסגירת המחסנים ע"י הסכמת כולם או רובם. ובזה מצאנו בירושלמי (מגילה פ"ג ה"ב), שלשה מבית הכנסת כבית הכנסת, ז' מבני העיר כבני העיר, מה אנו קיימין, אם כשקבלו עליהם - אפילו אחד, ואי כשלא קבלו עליהם - אפי' כמה, אלא כן אנו קיימין בסתם. וביאר בשו"ת הרשב"א (ח"ה סי' קכ"ה), שלשה מבית הכנסת שעשו תקנה או מכרו מה שעשו עשוי כאלו כל אנשי בית הכנסת, אבל אם עשו על כל בני העיר, אין כחן עשוי, אא"כ הם שבעה, כמנין רואי המלך. ושאלו, אם כשקבלו עליהם בני העיר על ענין זה, מה הפרש בין שלשה לשבעה, אפילו אחד. אלא כשהעמידם בסתם לפקח על כל ענייני הצבור. עכ"ד. וא"כ מבואר שכשמקבלים כל בני העיר או כל בני בית הכנסת לדבר מסוים, אין צורך דוקא בשבעה, וכחם של ז' טובי העיר ככח ב"ד, כמבואר בש"ך (סי' כ"ב סקי"ב), וא"כ, אם לפי המבואר לעיל הסכמת כולם מקבלת כח של ב"ד, אם כן כשמיינו כל הצבור את ועד השכונה לדבר מסוים הרי הם קבלו כח שיוכלו לתקן תקנה צבורית, לגבי אותו דבר שמינו